

नगरपालिकाको परिचय

चितवन जिल्लाको पूर्वी क्षेत्रको केन्द्रको रूपमा रहेको रत्ननगर नगरपालिका नेपालको मध्य भागमा अबस्थित छ । चितवन राष्ट्रिय निकुञ्जसँग जोडिएर रहेको यस नगरपालिकामा पर्ने सौराहा नेपालकै तेस्रो प्रमुख पर्यटकीय गन्तव्य स्थलको रूपमा रहेको छ । नेपालको पूर्व पश्चिम जोड्ने महेन्द्र राजमार्गको दुवैतर्फ पर्ने र काठमाण्डौँ जाने मुख्य मार्ग पनि पर्ने भएकाले सुगमताको दृष्टिकोणले पनि सहज पहुँच रहेकाले बसोबास योग्य स्थानको रूपमा पनि विकास भइरहेको छ ।

रत्ननगर नगरपालिकाको स्थापना मिति २०५३/१०/११ मा साविकको पञ्चकन्या र रत्ननगर गाउँ विकास समिति मिलाएर भएको हो । मिति २०७१/०८/१६ मा नेपाल सरकारको निर्णयबाट साविक पिठुवा र बछ्यौली गा.वि.स सम्मिलित भएर यसको क्षेत्र बिस्तार भएको छ । प्रसस्त उर्वर कृषि भूमि, बरण्डाभार क्षेत्रको जंगल दुर्लभ वन्यजन्तु, विविध चराहरुको बासस्थान, सिमसार क्षेत्र, शहरीकरण भइरहेको बस्ती जस्ता कारणले यस नगर व्यावसायिक कृषि पर्यटकिय शहरको रूपमा विकास भइरहेको छ ।

चितवन जिल्लाको हिउदे राजधानी रहेको झुवानी यस नगरपालिकामा पर्दछ । शुरुमा यहाँ थारु जातिको बसोबास रहेको थियो । औलो लाग्ने भएकाले अन्य समुदाय यहाँ बसोवास गर्दैन्थे । पछि जंगल फडानी भएर औले उन्मुलन हुन थाले पछि मात्र अन्य जिल्ला बाट विभिन्न जात जाति हरु बसाइ सरी बसोवास गर्न थालेको पाइन्छ । हाल रत्ननगर नगरपालिकामा पनि नेपालका प्रायः सबै जिल्लाका मानिसहरु बसोवास गर्दछन । यस क्षेत्रमा यहाँका रैथाने आदिबासी जनजाति भन्दा अन्य स्थानबाट आएका जातजातिको बाहुल्यता रहेको छ । भिन्नभिन्न जातजाति भाषाभाषीको बाहुल्यता रहेतापनि सबै समुदायबीच पारस्परिक र आत्मिय सम्बन्ध रहिआएको छ ।

यस नगरपालिकाको विभिन्न क्षेत्रको नामाकरण कसरी भयो भन्ने सम्बन्धमा भिन्नभिन्न किम्बदन्ति रहेको पाइन्छ । त्रेतायुगमा श्रीकृष्णले गोकुलबाट गाई चराउन ल्याउने क्रममा जमिनमा लौराले घोचेर जल निकाली खुवाएको र बढी भएको पानी जम्मा भई घोल भएकाले लौरीघोल भएको भन्ने भनाइछ । यसै लौरीघोलको पानी नै धेरै पछिसम्म वरपरका बासिन्दाले खानेपानी र नुहाउने तथा कपडा धुने कार्यका लागि प्रयोग गर्दै आएको पाइन्छ । त्यस्तै अर्को किम्बदन्ती अनुसार शिव पुराणमा अग्निको पत्नी रतिले यसै ठाउमा शिवको ध्यान गरी वरदान अनुसार आफ्नो पति पाइ इच्छा सिद्ध भएकाले उनैको नामको स्मृतिमा रत्ननगर रहेको भन्ने झिनो मत समेत रहेको छ ।

टाँडीको नामले परिचित यस क्षेत्र तत्कालीन महारानी रत्न राज्यलक्ष्मी शाहको भ्रमण पछि तत्कालिन देवौली गाउँ पञ्चायतको नाम रत्ननगर गाउँ पञ्चायतमा परिवर्तन भएको पाइन्छ । रत्ननगर नगरपालिकाको स्थापना हुदा अन्य गा.वि.स गाभियता पनि रत्ननगर नाम नै प्रचलित रह्यो ।

भौगोलिक अवस्थिति, सिमाना तथा राजनैतिक र प्रशासनिक विभाजन:

प्रदेश	: ३
प्रतिनिधि सभा निर्वाचन क्षेत्र नं.	: चितवन १
प्रदेश सभा निर्वाचन क्षेत्र	: चितवन १ ख
नगरपालिका	: रत्ननगर
वडा संख्या	: १६
टोल विकास संस्था	: २६५
केन्द्र	: रत्ननगर न.पा. वडा नं. १ बकुलहर
क्षेत्रफल	: ६८.६७ बर्ग कि.मि
परिधि	: ७२.४५ कि.मि.

नगरपालिकाको सिमाना :

पूर्व	: खैरहनी न.पा.
पश्चिम	: बरण्डाभार जंगल क्षेत्र
उत्तर	: कालिका नगरपालिका
दक्षिण	: खैरहनी न.पा. तथा चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज
अक्षांस	: २७ डिग्री ३२ मिनेट ५५ सेकेण्डदेखि २७ डिग्री ४० मिनेट ५२ सेकेण्ड
देशान्तर	: ८४ डिग्री २८ मिनेट ४ सेकेण्डदेखि ८४ डिग्री ३३ मिनेट ५० सेकेण्ड

समुन्द्र सतहबाट उचाई :

अग्लो	: २१४ मि. भुत्याहा र.न.पा. १६
होचो	: १८१ मि. ठूलो राप्ती र खगेरी खोलाको दोभान
हावापानी	: उष्ण
तापक्रम	: न्यूनतम १२ डिग्री से, अधिकतम ३९ डि.से.
औषत वर्षा	: २२६७ मि.मि.
औषत परिवार सदस्य	: ४.५४ जना
बार्षिक जनसंख्या वृद्धिदर	: २.१ प्रतिशत
जनघनत्व	: १२०५ जना प्रति वर्ग कि.मि. (वनजंगलको क्षेत्रफल कटाई)
भौगोलिक स्वरूप	: उत्तर पूर्वबाट पश्चिम दक्षिणतर्फ ढलेको समथर भू-भाग

जातिको आधारमा जनसंख्या विवरण:

यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने धेरै जातजाति मध्ये ब्राह्मण ३२.१५ प्रतिशत, थारु १५.५९ प्रतिशत, क्षेत्री १०.३९ प्रतिशत, नेवार ५.८१ प्रतिशत र अन्य ३६.०६ प्रतिशत रहेको छ ।

बाटोको उपयोग गर्ने घरधुरीको अवस्था :

यस नगर यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने घर धुरी मध्ये पक्की कालोपत्रे ६०.०५ प्रतिशत, ग्राभेल २८.५५ प्रतिशत, अन्य १०.३५ प्रतिशत रहेको छ ।

धर्मको आधारमा जनसंख्याको वितरण :

यस नगरपालिकामा बसोबास गर्ने जनसंख्या मध्ये हिन्दु ८८.५३ प्रतिशत, बौद्ध ७.६३ प्रतिशत, क्रिश्चियन २.४२ प्रतिशत, मुस्लीम १.२६ प्रतिशत र अन्य ०.१६ प्रतिशत रहेको छ ।

मातृभाषाको आधारमा जनसंख्याको वितरण :

यस नगरपालिकामा नेपाली भाषी ७५.२५ प्रतिशत, थारु भाषी १२.८७ प्रतिशत, तामाङ्ग भाषी ३.९९ प्रतिशत, नेवार भाषी १.७३ प्रतिशत गुरुङ्ग भाषी १.४५ प्रतिशत र अन्य ४.७१ प्रतिशत छन् ।

शौचालयको प्रयोगको अवस्था:

पक्क शौचालय हुने ५८.२३ प्रतिशत, साधारण शौचालय हुने ४०.८३ प्रतिशत र शौचालय नहुने ०.९६ प्रतिशत छन् ।

वडा अनुसार घरधुरी तथा जनसंख्याको विवरण:

वडा नं.	घर परिवार संख्या	जम्मा जनसंख्या	क्षेत्रफल वर्ग कि.मि.	मुख्यबस्तीहरू
१	८६२	४५५१	३५.१	निपनी, भक्तिनी बगैँचा, विर्ता, बकुलहर, सौराहाचोक
२	७६०	३८२१	५९.०	अनामनगर, हाइस्कूल रोड, सिनेमा रोड
३	९१२	४३६३	८७.३	बेल्सी, बन्सी, हाजीपुर, शान्तिचोक
४	९७३	४४४७	५८.३	देबौली, भोकाहा
५	८३२	४१००	४०.५	जनकौली, झुवानी, टरौली, सुन्दरबस्ती
६	८०५	३९४८	४७.८	सौराहा, दोरंगी, बछौली, हात्तीसार
७	७५०	३७१३	५१.५	बद्रहनी, मालपुर, पारी बाघमारा, सिसवार, ओदार, पडरिया
८	९९४	४७२४	६७.३	चित्रसारी, मनहरा, वारी बाघमारा
९	१२३५	५७४२	४६.५	मोहना, लालपर्सा, घेडी, कपरफोरी, शिशै, भानुचोक

१०	१४६८	६७४३	१२.२	टिकौली, पसौनी, बैरीया, निपनी
११	८९२	४२८६	७०.६	मङ्गलपुर, गैरीगाउँ, कृष्णमन्दिर, जिरौना
१२	१५७६	७२६१	४९.३	डाँडागाउँ, घेघौली, पसौनी, भानुचोक, कृष्णमन्दिर
१३	१८५९	८२९६	६५.४	सालघारी, माधवपुर, अमिलिया, लौरीघोल, जयमंगला, बालुवाटार
१४	१३०५	६१९८	१८.५	खनाल टोल, गुरुङ्ग टोल, पारीजात, बैकुण्ठ, स्वाभिमानी, सुन्दरवस्ती
१५	११९२	५८९२	१०.३	माधवपुर, पाञ्चायन, नमुना, सुर्योदय, बिन्देश्वरी, ज्ञानोदय
१६	९८६	४६८६	३६.४	ध्रुवचोक, कुँवर, रायमाझी, दोबाटो, स्कुल, सृजना, पाखोवारी टोल, हात्तीगाडे
जम्मा	१७४०१	८२७७१	७६.६८	

स्थानीय प्रमुख चाडपर्व तथा जात्रा र मेलाहरुको विवरण :

क्र.सं.	चाडपर्व	जात्रा मनाउने स्थान	मेलाहरुको नाम	मनाइने महिना	तिथि	जतजाति
१	माघी	थारु बसोबास भएको क्षेत्र	माघी पर्व	माघ १ गते		थारु
२	एकादशी	चित्रसारी बाबा	चित्रसारी मेला	मंसिर	एकादशी	थारु र अन्य
३	जितिया		जितिया	भाद्र	एकादशी	थारु महिला
४	होली	थारु बहुल क्षेत्र	हेली	फागुन	परेवा	

नगरपालिकाको प्रमुख पर्यटकीय, धार्मिक, ऐतिहासिक र पुरातात्विक स्थल :

क्र. सं.	पर्यटकीय स्थल	वडा नं.	पर्यटकीय स्थलको महत्व	दैनिक औषत पर्यटक	कै.
१	चितवन राष्ट्रिय निकुञ्ज	६,७	जंगली जनावर गैंडा बाघ	२००	
२	सामुदायिक वनहरु	६,७,८,९,११	दुर्लभ वन्यजन्तुको बासस्थान	२००	
३	बीस हजारौ ताल	९	सिमसार क्षेत्र एवम् दुर्लभ चराको बासस्थान	१००	
४	चित्रसेन बाबा मन्दिर	८	ऐतिहासिक महत्व रहेको	४०	
५	हरिहर मन्दिर क्षेत्र	१	धार्मिक महत्व	१००	
६	कृष्ण प्रणामी मन्दिर	१०	धार्मिक महत्व	५०	
७	जिरौना कृष्ण मन्दिर	११	धार्मिक महत्व	१००	
८	जैविक विविध सूचना केन्द्र	१०	वन्यजन्तु तथा प्राकृतिक सम्पदाको विषयमा	८०	

भूउपयोग सम्बन्धी विवरण : (श्रोत : केन्द्रीय तथ्यांक विभाग, राष्ट्रिय जनगणना २०६८)

क्र.सं.	विवरण	रत्ननगर नगरपालिका	
		क्षेत्रफल (वर्ग) कि.मि	प्रतिशत
१	कृषि क्षेत्र	४५.२६	८४.३८
२	वन तथा चरण क्षेत्र	४१.१०	०७.१४
३	आवास क्षेत्र	७८.१०	६७.१५
४	नदिनालाले ओगटेको क्षेत्र	३३.५	३७.७
५	तल तलैया	४७.२	७९.३
६	सिमसार क्षेत्र	०३.४	४२.६
७	औद्योगिक क्षेत्र	५५.१	४२.२
८	सडकले ओगटेको क्षेत्र	४८.४	६०.७
९	अन्य	६३.२	२४.३
	जम्मा	७६.६८	१००

सिंचित क्षेत्रको विवरण : (स्रोत : जिल्ला कृषि विकास कार्यालय)

क्र.सं.	विवरण	क्षेत्रफल(हेक्टरमा)	कैफियत
१	सालैभर सिंचित	२२४०	
२	मौसमी सिंचित	१५००	
३	कूल सिंचित क्षेत्रफल	३७४०	
४	असिंचित जमिन	२१६६	
५	खेतीयोग्य जमिन	३.२४६२	
६	खेती गरिएको जमिन	५.२६५४	

वन क्षेत्र सम्बन्धी विवरण :

विवरण	संख्या	क्षेत्रफल (हेक्टरमा)	प्रतिशत	कैफियत
सामुदायिक वन	६	११३३	४५.१७	
कवुलियति वन	—	—	—	
धार्मिक वन	—	—	—	
सरकारी संरक्षित वन	१	५३२४	४६.८२	
अन्य	—	—	—	
जम्मा	७	६४५७	१००	

शैक्षिक स्तरको आधारमा जनसंख्याको विवरण :

आधारभूत तह (१-८) २५.२३ प्रतिशत माध्यमिक तह (९-१२) २४.४५ प्रतिशत साक्षर १९.३१ प्रतिशत निरक्षर १७.४९ प्रतिशत स्नातक तह ४.५२ प्रतिशत पूर्व प्रा.वि तह २.८३ प्रतिशत प्राविधिक एस एल सी २.७१ प्रतिशत स्नातकोत्तर २.५३ प्रतिशत नाबालक ०.७१ प्रतिशत एमफिल र बिद्याबारीधि ०.२१ प्रतिशत

खानेपानी स्रोतको उपयोगको आधारमा जनसंख्याको वितरण :

विवरण	प्रतिशत
पाइपधारा	२४.५८
ट्युबवेल	३३.४४
डिपवेरिड	३६.४
मूलको पानी	२.०४
अन्य	१.४७

खाना पकाउने इन्धनको प्रयोग गर्ने घरधुरी :

स्रोत	प्रतिशत
एल पि ग्यास	९१.०७
गोबरग्यास	३.३५
मट्टितेल	०.०६
गुइठा	०.०६
विद्युत	०.०५
अन्य	०.०२

बत्तीको प्रयोग गर्ने घरधुरी :

स्रोत	प्रतिशत
विद्युत	९८.६२
मट्टितेल	०.७७
सोलार	०.२५
बायोग्यास	०.२०
अन्य	०.१६

उपलब्ध सुविधाको प्रयोगको अवस्था :

सुविधाको किसिम	प्रतिशत
टेलिफोन / मोवाइल	७५.९३
टेलिभिजन	३९.८४
रेफ्रीजिरेटर	४९.५१
मोटरसाइकल	२६.४१
इन्टरनेट	६७.३१
रेडियो	२३.२२
कम्प्युटर	१७.१९
मोटर/कार	९६.४
कुनै पनि प्रयोग नगर्ने	१७.२

पारिवारिक आम्दानीले खानपुग्ने अबधि :

अबधि	प्रतिशत
३ महिना सम्म	९.१५
३-६ महिना	९.१०
६-९ महिना	७२.१०
९ महिना भन्दा बढि	२९.६२

बसोबास गर्ने छानाको प्रकार:

छानाको प्रकार	प्रतिशत
आर सि सि ढलान	३.४९
जस्ताको छाना	१२.४७
खरको छाना	७६.१
टायल वा ढुङ्गाको छाना	८१.१

सामाजिक सुरक्षा भत्ता प्राप्त गर्नेको विवरण :

क्र.सं.	भत्ताको किसिम	संख्या
१	जेष्ठ नागरिक अन्य	३९८४
२	जेष्ठ नागरिक दलित	२३२

३	एकल महिला	७७४
४	बिधवा महिला	९७५
५	पूर्ण अपाङ्ग	१२१
६	आंशिक अपाङ्ग	२८२
७	दलित बालबालिका	३०४
	जम्मा	६६७२

आ.ब. २०७७।०७८ को व्यक्तिगत घटना दर्ता विवरण

वडा नं	जन्म दर्ता			मृत्यु दर्ता			विवाह दर्ता	सम्बन्ध बिच्छेद	बसाइसरी आएको		बसाइसरीजाने		जन्म दर्ता
	पुरुष	महिला	जम्मा	पुरुष	महिला	जम्मा	जम्मा	जम्मा	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	दर्ता संख्या	सदस्य संख्या	
१	३०	३५	६५	१५	१०	२५	१७	१	३३	१०९	१०	३९	१५१
२	४९	४६	९५	२१	१३	३४	३१	४	२३	९३	१२	३८	१९९
३	४५	४२	८७	२६	१३	३९	४४	४	३१	८६	१२	४८	२१७
४	३९	५३	९२	८	१२	२०	४४	७	२८	९६	१९	५९	२१०
५	३४	३४	६८	२१	१७	३८	४६	-	१२	४४	१४	४६	१७८
६	३८	२९	६७	१४	६	२०	३४	२	१०	३७	१	१	१३४
७	५२	४७	९९	१२	१४	२६	६१	२	१८	५१	५	९	२११
८	३८	३२	७०	१०	६	१६	४४	१	४५	१५०	१०	२७	१८६
९	८२	७३	१५५	२०	१५	३५	६५	४	६७	२४१	१८	६७	३४४
१०	५२	५०	१०२	२२	१३	३५	४०	२	५९	२३२	१३	४४	२५१
११	७६	६७	१४३	१९	११	३१	४९	-	५२	१८६	१०	३७	२८५
१२	८५	६६	१५१	२३	१७	४०	६२	३	७१	२४६	१५	५२	३४२
१३	५७	५७	११४	१२	१६	२८	४५	४	१९	६७	२०	६६	२३०
१४	२७८	२२९	५०७	२१	१३	३४	३८	८	११५	४१८	१४	५२	७१६
१५	७२	४५	११७	२८	२१	४९	५३	६	३०	११३	२१	७०	२७६
१६	४७	४७	९४	२०	१५	३५	४६	५	४५	१५१	२२	८४	२४७
जम्मा	१०७४	९५२	२०२६	२९२	२१२	५०४	७१९	५३	६५८	२३२०	२१६	७३९	४१७७